

Ting- og Arresthuset, Fredensborg

Fredningsforslaget omfatter: Ting- og arresthuset (opført 1857 af arkitekt N.S. Nebelong).

Forslagsstiller: By og Land, Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur på vegne af Bevaringsforeningen for Fredensborg.

Begrundelsen for fredningsforslaget: Ting- og Arresthuset er et meget velbevaret eksempel på et 1800-tals byggeri for retsvæsenet med såvel den dømmende som udøvende magt repræsenteret ved domstol, politistation og arrest under samme tag. Særlig bemærkelsesværdig er den usædvanlig velbevarede arrestafdeling med original indretning fra husets opførelse.

Arkitektonisk er ting- og arrestbygningen et godt eksempel på et enkelt og funktionelt brugsbyggeri fra den tidlige historicisme, der uden brug af stillån fra tidligere tider klart udtrykker sin egen tidsånd gennem bygningskroppens form, det blanke murværk i røde teglsten og de lave tage, over hovedindgangspartiet med en trempelkonstruktion.

Desuden er Ting- og Arresthuset trods sit fordringsløse ydre ved sit store bygningsvolumen og sin fornemt isolerede placering i åbne parklignende omgivelser for enden af Tinghusvej og med sine velbevarede interiører ikke alene et væsentligt element i Fredensborg by, men tillige et vigtigt stykke national kulturhistorie, som fint suppleres af den allerede fredede birkedommerbolig, også tegnet af N.S. Nebelong.

Beskrivelse, omgivelserne:

side 2-3

Bygningshistorie, baggrunden for fredningsforslaget:

side 4

Identifikation, vedligeholdelsestilstand m.m.

side 4

Kort, planer og opstalt:

side 5-7

Fotos:

side 8-12

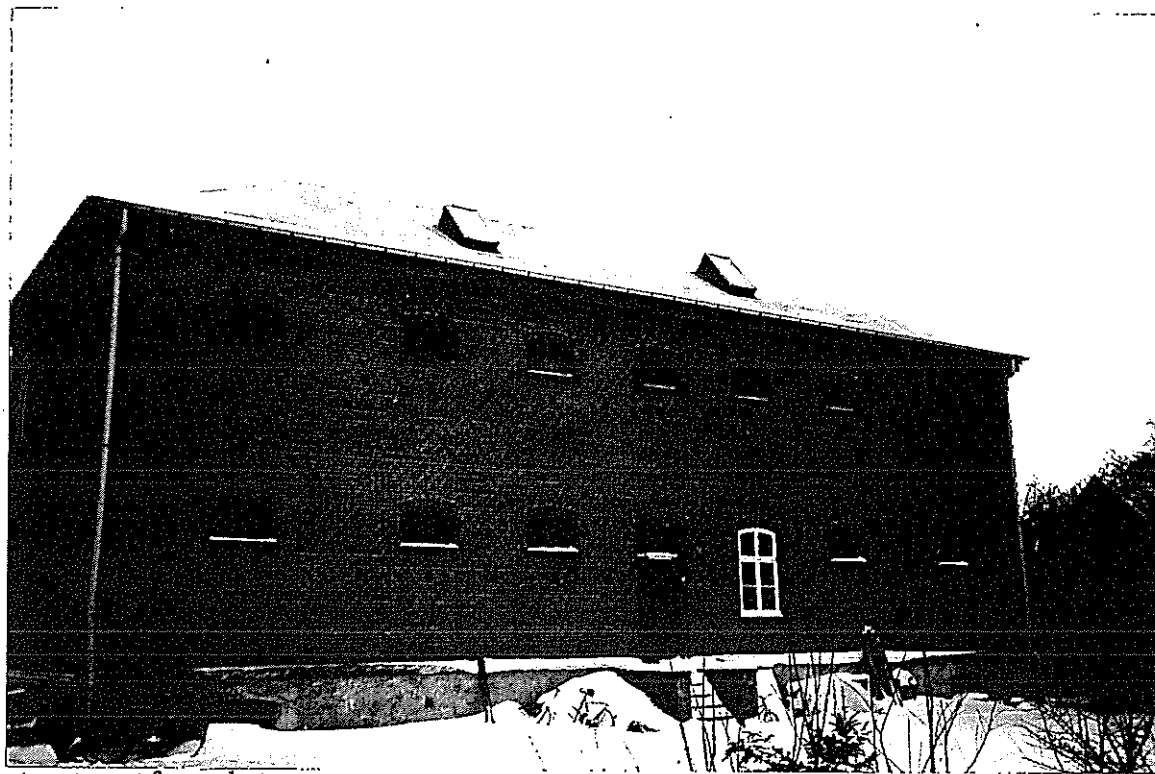
Arkitektbiografi:

side 13

Beskrivelse: Ting- og arresthusets grundplan er opbygget som to sammenhængende rektangulære blokke, hvoraf den sydvestlige, største blok rummer de udadrettede funktioner med indgangsfacaden i et toetages højt midterparti flankeret af enetages sidepartier, tidligere indrettet til politistation, retslokaler og en funktionærlejlighed samt delvis kælder. Den nordøstlige, lidt smallere blok er opført i to etager, også med delvis kælder, til arresthus. Bygningen rejser sig over et højt fundament i rød blank mur og afsluttes af lave tappapbelagte hel- og halvtage, hvori ses enkelte nyere tagvinduer og to høje skorstenspiber.

Indgangsfacaden er symmetrisk opbygget med en sekstrinstrappe til en smuk dobbeltfløjet rude-mønstret fyldingsdør med opsproset overvindue indfattet i en muret dørportal. Midterpartiet er desuden prydet med en knægtbårn gesims og aftrappet halvrund frontispice med kongemonogram og teksten "Med lov skal man land bygge 1857". Såvel midterparti som sidepartier har tre vindues-fag; midterfaget med et seksdelt vindue, resten af de hvidmalede vinduer med korspost og en enkelt sprosse i undervinduet. Alle vinduer er med kitfals. I de sekundære uregelmæssige sidefacader er vinduer og døre placeret efter behov. Husets bagfacade er tydeligt præget af arrestfunktionen med to rækker højsiddende, små opsprossede vinduer med buet overstykke og stik. Midt i facaden findes desuden en dobbeltfløjet bræddedør og en udvendig ligeløbstrappe. Til højre for døren er indsat et hvidmalet korspostvindue.

Kælderen og stuetagens grundplaner er meget velbevarede, mens der er sket enkelte ændringer på førstesalen i forbindelse med en udvidelse af en lejlighed, hvorved der er inddraget en celle og lidt af balkonen.

Arresten set fra nordøst.

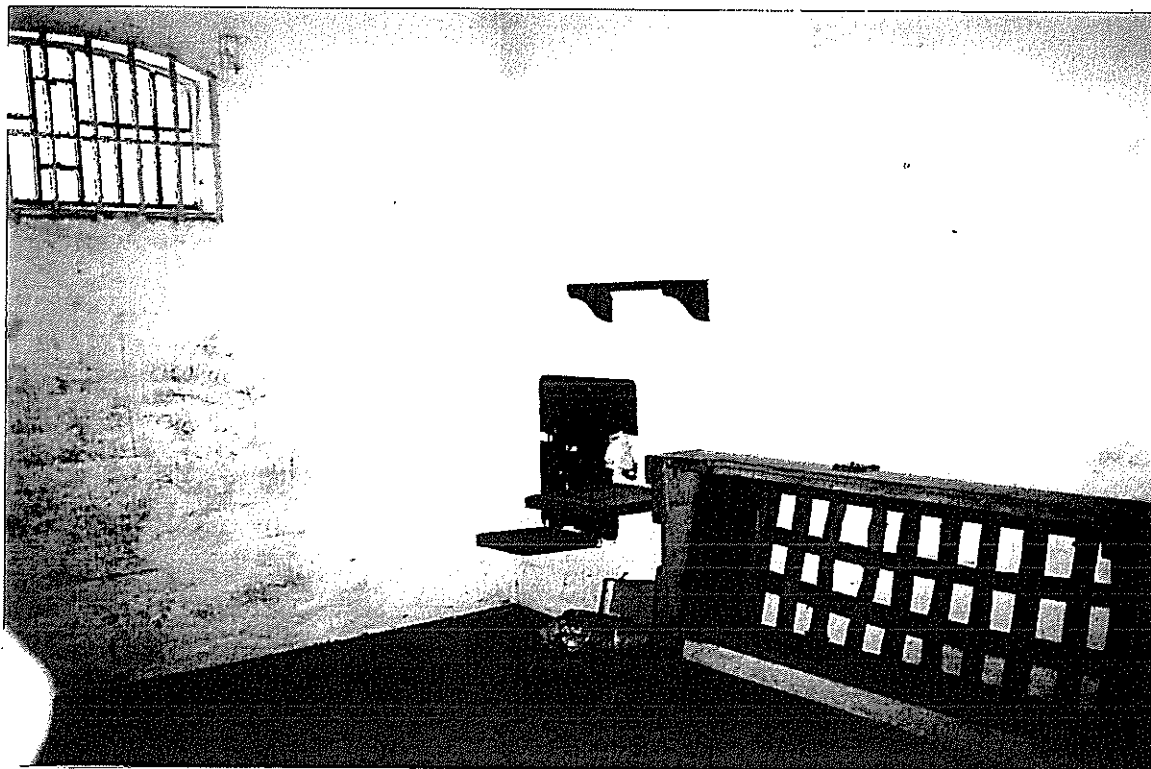
Fra hovedindgangen træder den besøgende ind i en vestibule med venteværelse, retssal og dommer-værelse til venstre herfor, en lang gang med trappe til kælderen midt i huset og oprindelig en arrest-forvalterbolig i højre side af bygningen, siden omdannet til lokal politistation. Vestibule, venteværelse, retssal og dommer-værelse står velbevarede med pudsede lofter med trukken gesims, pudsede, malede vægge og enkelt- eller dobbeltfløjede fyldingsdøre. Retslokalernes inventar er fuldt bevaret; enkelte dele såsom bænke går formentlig tilbage til husets opførelse; retslokalets inventar synes derimod at stamme fra midten af 1900-tallet. I den bagvedliggende gang med pudsede, malede vægge, pudsede lofter og bræddegulv ses et gammelt pengeskab og foruden en række nyere løse

skabe, enkelte ældre skabe med fyldingslåger. Den tidligere arrestforvalterbolig blev nedlagt 1932 og er moderniseret formentlig engang i anden halvdel af 1900-tallet til brug som politistation, hvor der er indrettet nye toiletter og køkken og i den forbindelse tilføjet nogle nye pladedøre. Indretningen er ellers enkel med pudsede lofter uden gesims, fyldingsdøre etc.

Den oprindelige politistation på førstesalen er samtidig omdannet til en lejlighed og i den forbindelse er der foretaget en ombygning, så en del af arrestafdelingens balkon og en celle nu indgår i boligen, der fremtræder med pudsede lofter med rosetter, bræddegulve, fyldingsdøre, nyere køkken og bad.

Fra gangarealet i den forreste bygningsblok er der adgang til arrestgangen gennem en rundbuet åbning med gitterlåge og en skydeport af brædder. Arrestgangen er et aflangt rum i to etager med en række celler mod nordøst. Førstesalens celler kommer man til via to trappeløb i hver sin ende af rummet med forbindelse til en balkon udstyret med balusterrækværk. Trappen i husets nordvestlige side er dog afbrudt ved udvidelsen af førstesalens lejlighed med en tremandscelle i det nordlige hjørne af bygningen. I stueetagens midte findes en udgang til den tidligere fængelsgård. Desuden er én af cellerne, formentlig engang i første halvdel af 1900-tallet indrettet til toilet og baderum for fangerne. Ellers står arrestafdelingen utroligt velbevaret med pudsede lofter og vægge, bræddegulve, jernovne med bilæggerovne i cellerne, de oprindelige tykke, gulmalede fængelsdøre med oplukkelig lem, opklappelige senge med justerbart hovedgærde, indmurede borde og siddeplader, ca. 50x50 cm., i cellerne til fangerne, tremmer foran vinduerne etc.

Kælderen står også velbevaret med støbte gulve, pudsede vægge og synlige bjælker i loftet. Tagetagen udgøres af et uudnyttet loftsrum med trempelkonstruktion i det sydvestlige midterparti.

Celle i arresten med opklappet seng.

Omgivelserne: Ting- og Arresthuset er beliggende i Fredensborg by på en stor naturskøn grund op til Fredensborg Slotspark og tæt på byens rådhus og forretningsgade. Det er By og Lands opfattelse, at i hvert fald det parklignende område foran Ting- og Arresthuset bør sikres med en bevaringsdeklaration, så stedets nuværende karakter uden bebyggelse opretholdes.

Bygningshistorie: Ting- og Arresthuset i Fredensborg er opført 1857 efter tegninger af arkitekt Niels Sigfred Nebelong (1806-1871), som er en vigtig repræsentant for den tidlige historicisme i Danmark med tydelige reminiscenser af senklassicismen. Nebelong havde især sin styrke i det jævne, borgerlige byggeri og har bl.a. tegnet en lang række ting- og arresthuse, fængsler o.lign.

Opførelsen af et ting- og arresthus i Fredensborg skete på baggrund en beslutning i 1848 om at opdele Kronborg Birk i to juristiktioner med sæde i henholdsvis Fredensborg og Helsingør. 1857-58 fulgte så opførelsen af to identiske ting- og arresthuse i birket. Ting- og arresthuset i Fredensborg fungerede som arrest indtil 1919, for at blive genåbnet 1943-47. Fra 1932 til 1998 var der politistation i den tidligere arrestforvalterbolig. Retssalen blev benyttet sidste gang i 2000. Bygningen har bortset fra udlejning af boligen på 1. salen, stået ubenyttet hen siden da.

Ikke mindst arrestdelen er usædvanlig velbevaret, da den bortset fra en kort genåbning i forbindelse med 2.verdenskrig har stået ubrugt hen i 84 år! Kun arresten i Fåborg tåler sammenligning hermed i henseende til velbevarethed. Oprindeligt rummede arresten i Fredensborg efter det oplyste plads til 19 fanger. Indretning af et kontor til politimesteren i Helsingør, bad/toilet og inddragelse af en tremandscelle til førstesalens lejlighed reducerede dette til 13 fanger. De tilbageværende celler med simpelt murfast inventar som sammenklappelige brikse, borde- og stoleplader m.m. står til gengæld utroligt intakt siden husets opførelse og er dermed et stykke unik kulturhistorie. Skønt senere tilkommet, repræsenterer også toilet/bad vidnesbyrd om en anden tids mindre fordringer. Retsafdelingen er tillige særdeles velbevaret og derfor en væsentlig del af den samlede kulturhistorie på stedet. I 1855 havde N.S. Nebelong i øvrigt også opført en Birkedommergård i Fredensborg, hvis hovedbygning blev fredet i 1970.

Baggrunden for fredningsforslaget: Ting- og Arresthuset er ejet af staten og administreres af Kriminalforsorgen, som ikke længere har brug for bygningen og derfor angiveligt overvejer at afhænde den efter at have opgivet planer om at indrette et fængselsmuseum. Fredensborg-Humlebæk Kommune har udtrykt ønske om at erhverve ejendommen med henblik på nedrivning af Ting- og Arresthuset, for i stedet at bebygge den attraktivt beliggende grund med nyt luksusbyggeri. På den baggrund har forskellige lokale kræfter, herunder Bevaringsforeningen for Fredensborg, igangsat en række initiativer til bevarelse af Ting- og Arresthuset, eventuelt som et kombineret fængselsmuseum for 1800-tallets fængselsvæsen, udstillingssted bl.a. for kommunens betydelige samlinger af værker udført af flere landskendte kunstnere med lokal tilknytning, som i dag mangler udstillingsmulighed og f.eks. lokalhistorisk arkiv. Sagen har fået stor lokal opbakning og to åbent hus arrangementer i begyndelsen af 2003 har samlet henholdsvis 700 og 1000 besøgende! Initiativtagerne til en bevarelse af Ting- og Arresthuset har endvidere søgt Fonden Realdania om støtte til en renovering af bygningen. Fonden har foreløbig tilkendegivet interesse for at undersøge mulighederne.

Vedligeholdelsestilstand: Ejendommen er rimeligt pænt vedligeholdt. Taget er dog utæt og der skal lægges om med nyt tagpap. Desuden er der konstateret ægte hussvamp, som har spredt sig ned i murværket mod øst og syd. Et foreløbigt skøn anslår udgifterne til en udbedring af disse skader i en størrelsesorden af ca. 500.000 kr.

Kommuneatlas: Der er udarbejdet kommuneatlas for Fredensborg-Humlebæk Kommune i 2002. Heraf fremgår det, at Ting- og Arresthuset har høj bevaringsværdi.

Identifikation:

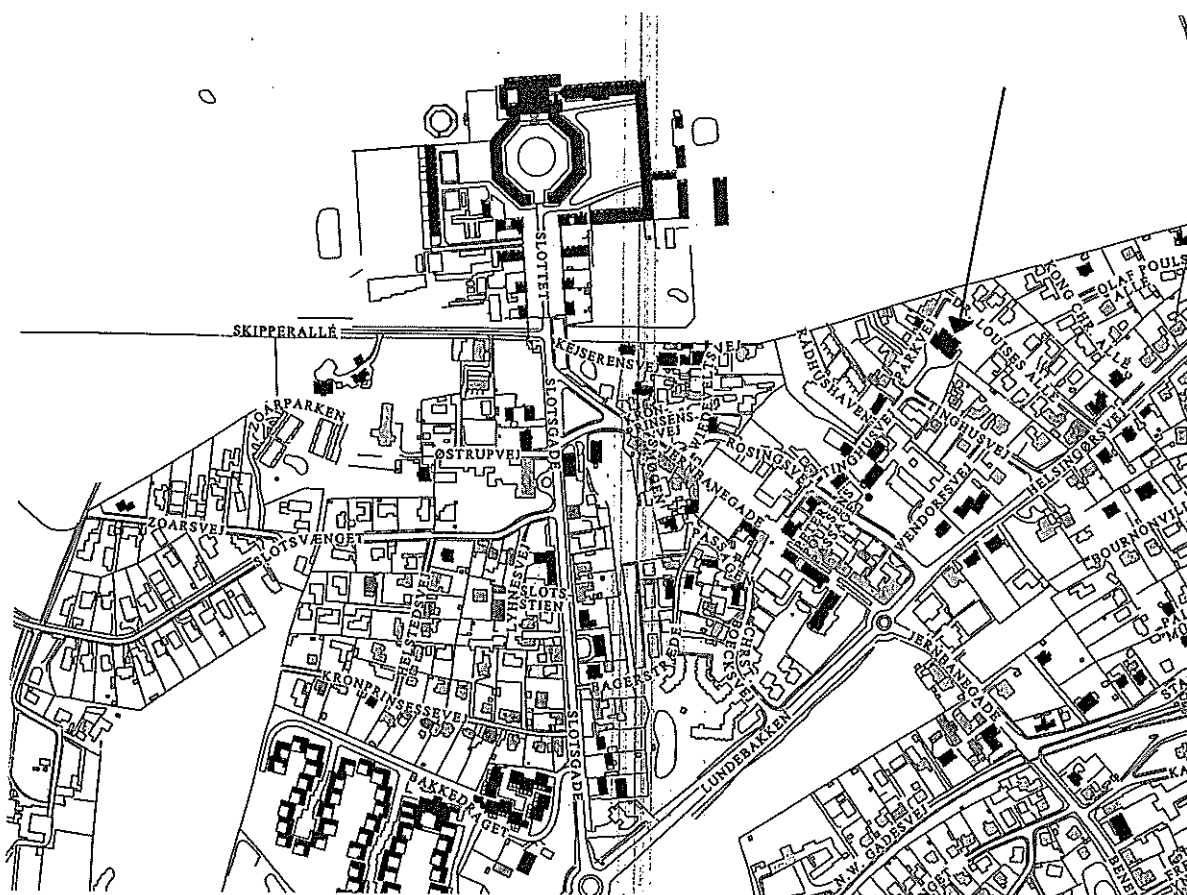
Amt: Frederiksborg Amt

Kommune: Fredensborg-Humlebæk Kommune

Adresse: Tinghusvej 13, 3480 Fredensborg

Matrikelnr.: 4 Fredensborg by, Asminderød

Ejer: Den danske stat v/Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kort over en del af Fredensborg by fra Fredensborg-Humlebæk Kommuneatlas, 2002.
Ting- og Arresthuset er markeret med en pil.

Ting- og arresthuse mv. tegnet af N.S. Nebelong.

1845	Holsted	Holsted Tinghus (1845) *
1846	Skive	Skive Rådhus (1844) *
1846	Bogense	Bogense Toldkammer (1846)
1846	Holstebro	Råd-, Ting- og Arresthuset, Holstebro (1846, sidebygning tilføjet 1881)*
1846	Nykøbing M.	Råd-, Ting- og Arrest- huset, Nyk. M. (1846-47, fra 1924 kun rådhus) *
1847	København	Kbh. Amts Ting- og Arresthus, Blegdamsvej 6 (1847-48, s.m. M.G. Bindsbøll, ombygning)
1857	Fredensborg	Ting- og Arresthuset, Fredensborg*
1858	Helsinge	Ting- og Arresthuset, Helsinge*
1859	Vridsløselille	Fuldførelse af Vridsløselille Straffeanstalt (1859, senere udvidelse, kirkesalen forandret)
1861	Odense	Domhuset, Albanigade 28, Odense (1861, udvidelse)
1861	København	Kvindefængslet, Christianshavn (1861-64, nedrevet)
1863	Viborg	Udvidelse af Viborg Straffeanstalt (1863-64)
1868	Nykøbing S.	Råd-, Ting- og Arresthuset, Nyk. S. (1868-69)*

Opstalt og kælderplan af Ting- og Arresthuset. Den halvcirkulære mur om arrestgården er siden nedrevet.

Facade mod Sydvest.

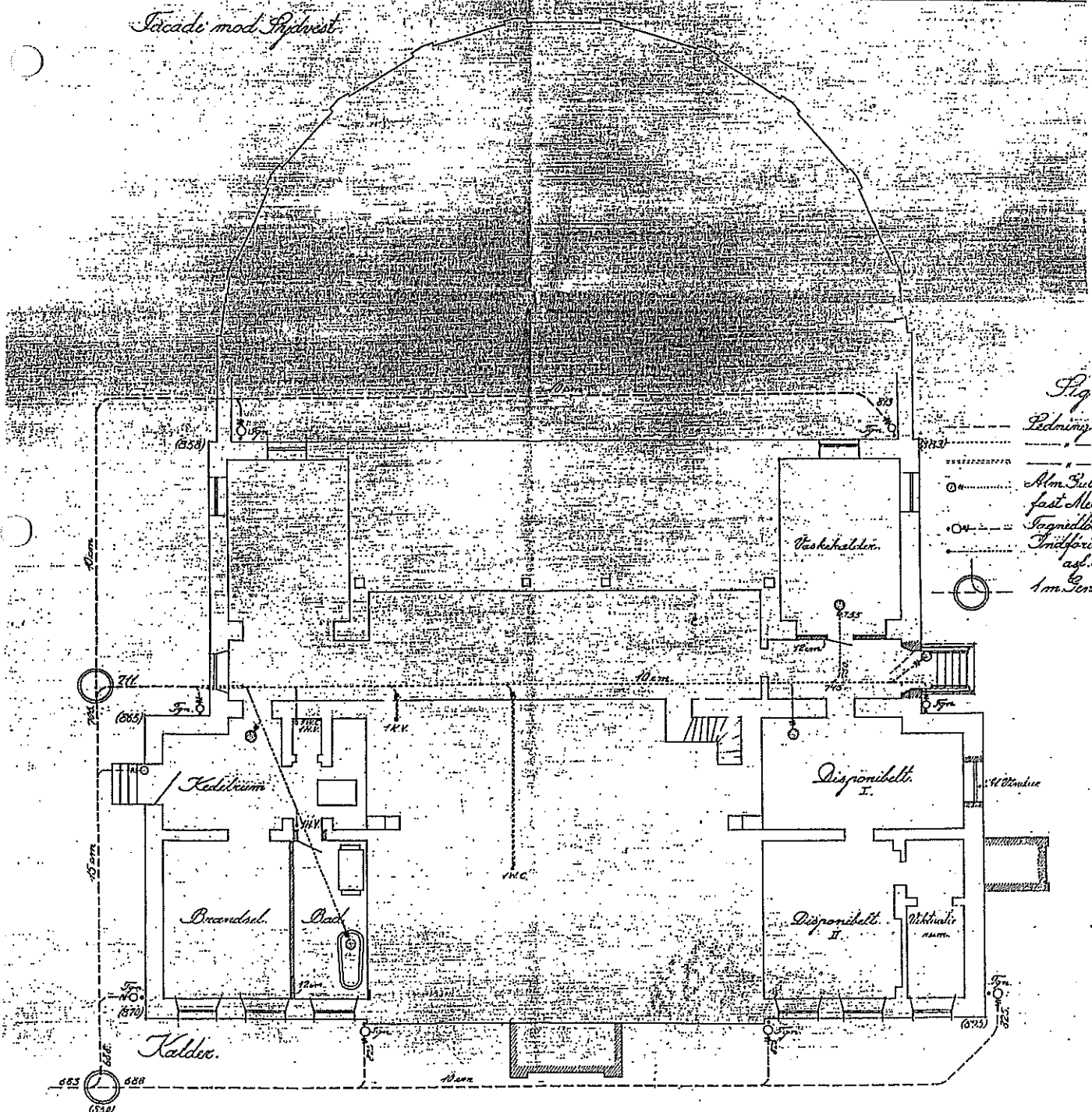
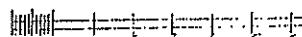
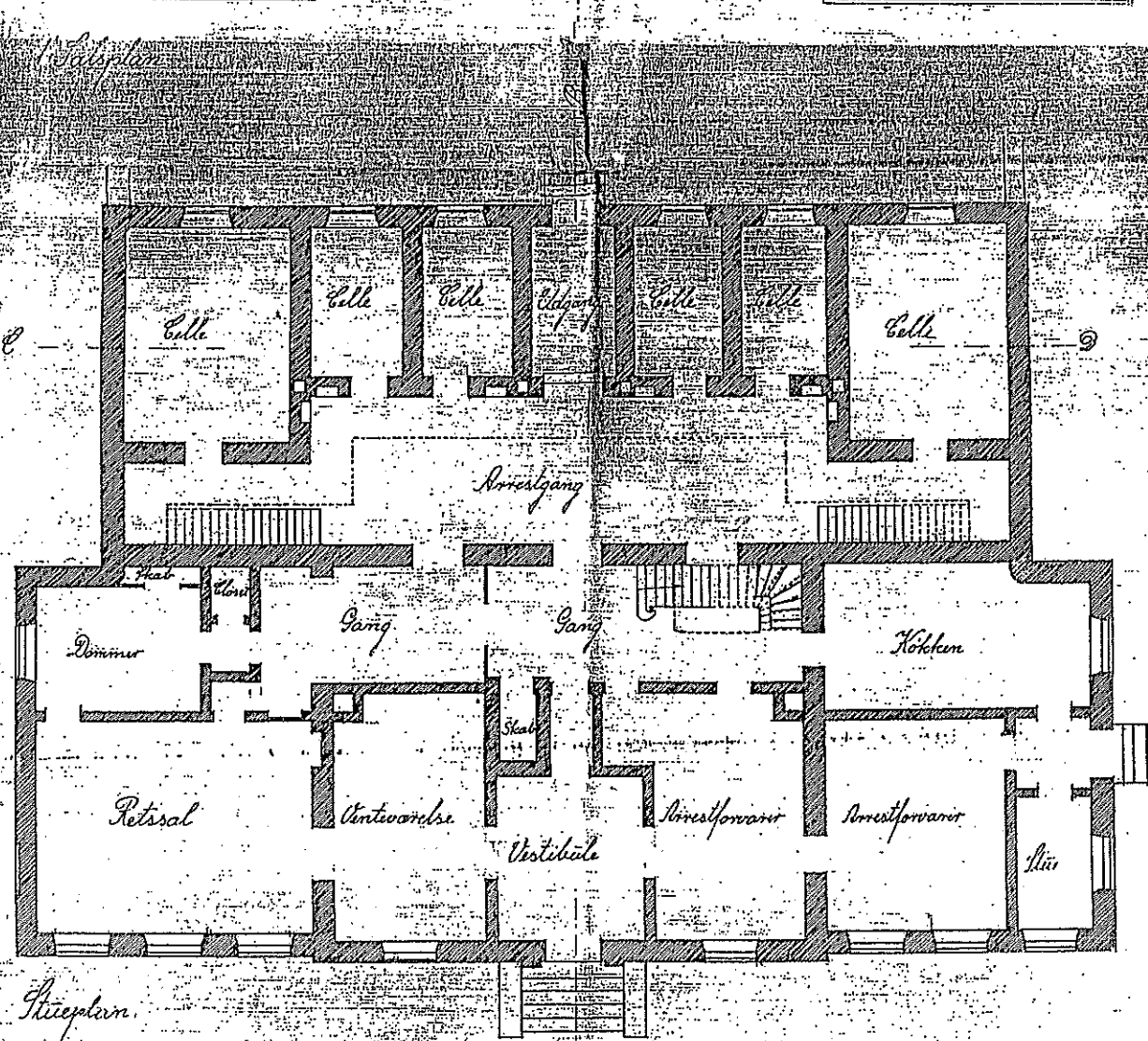
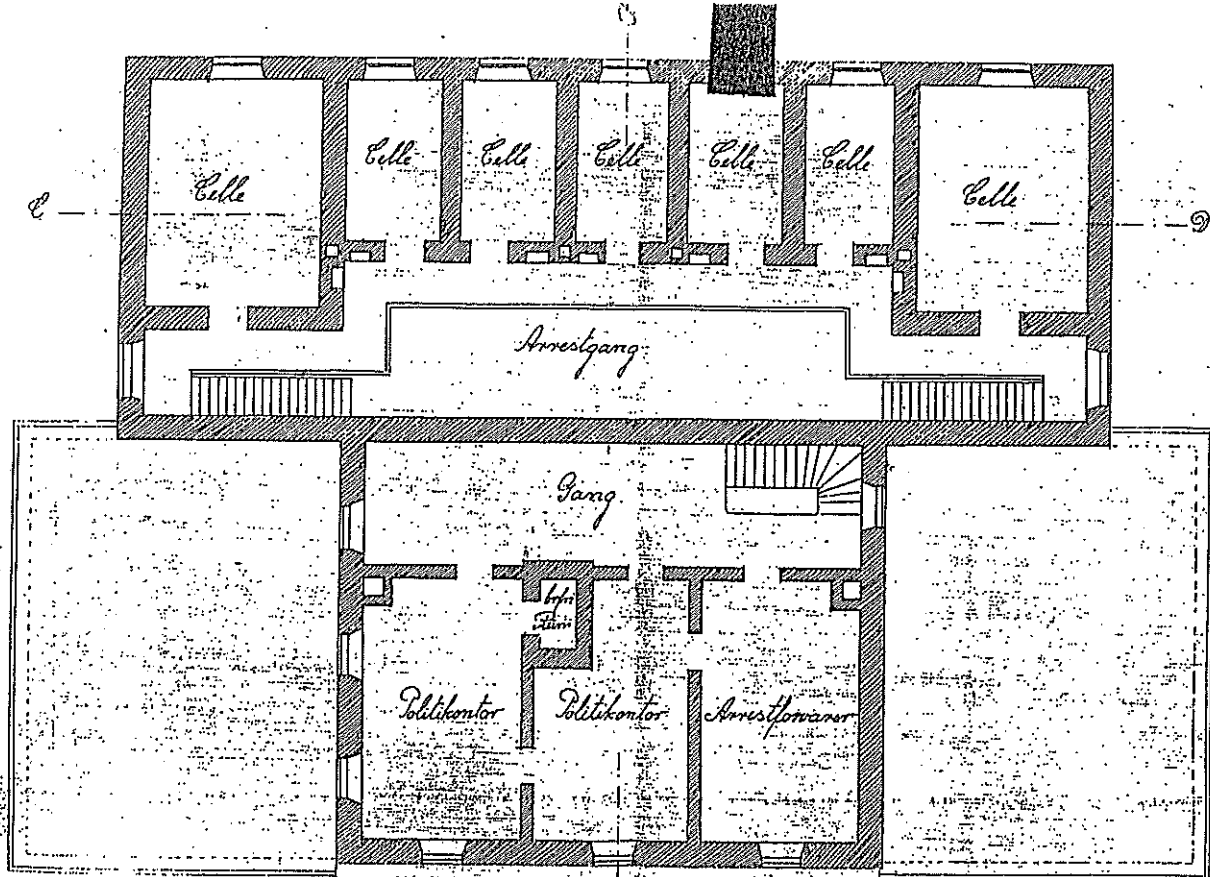

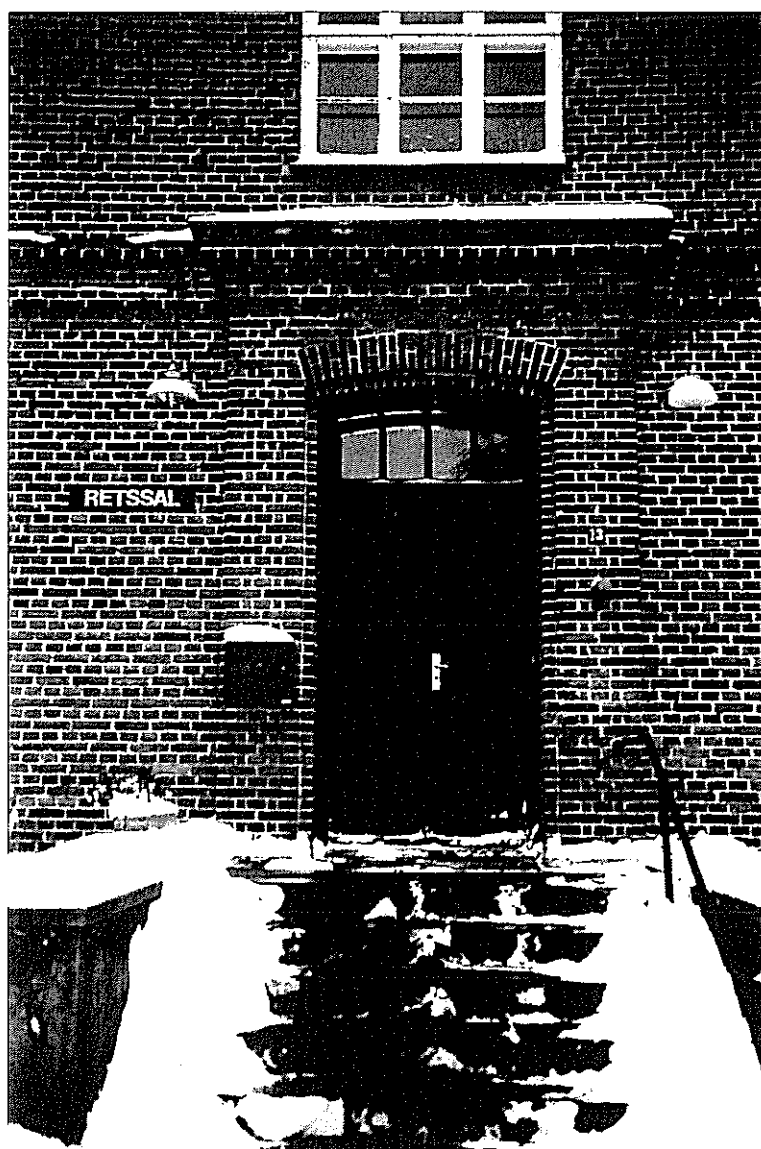
Fig.
Ledning
Alm. Sæl
fast Alm.
Fagniedl.
Indførsel
af:
1 m. Sæl

Plan af Ting- og Arresthusets stueetage og førstesal.

Skildret d. 11. Maj 1873.
Carl Lindqvist
Arkitekt. Skafte.

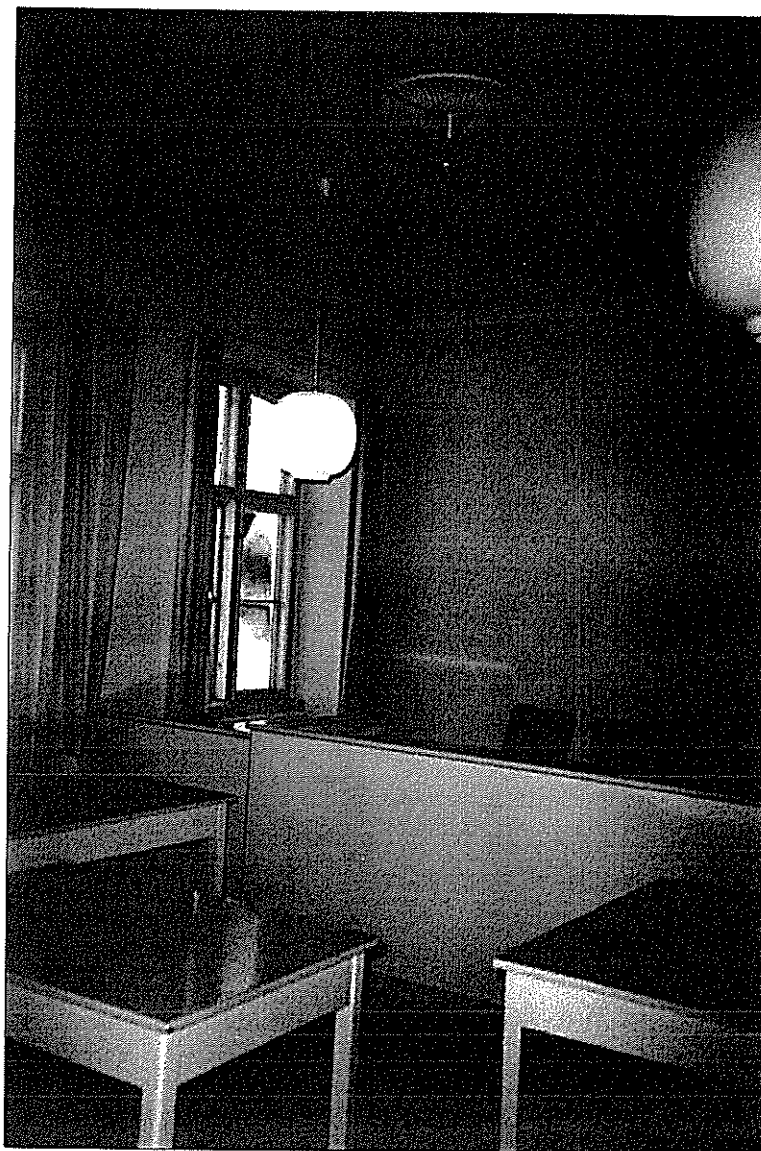
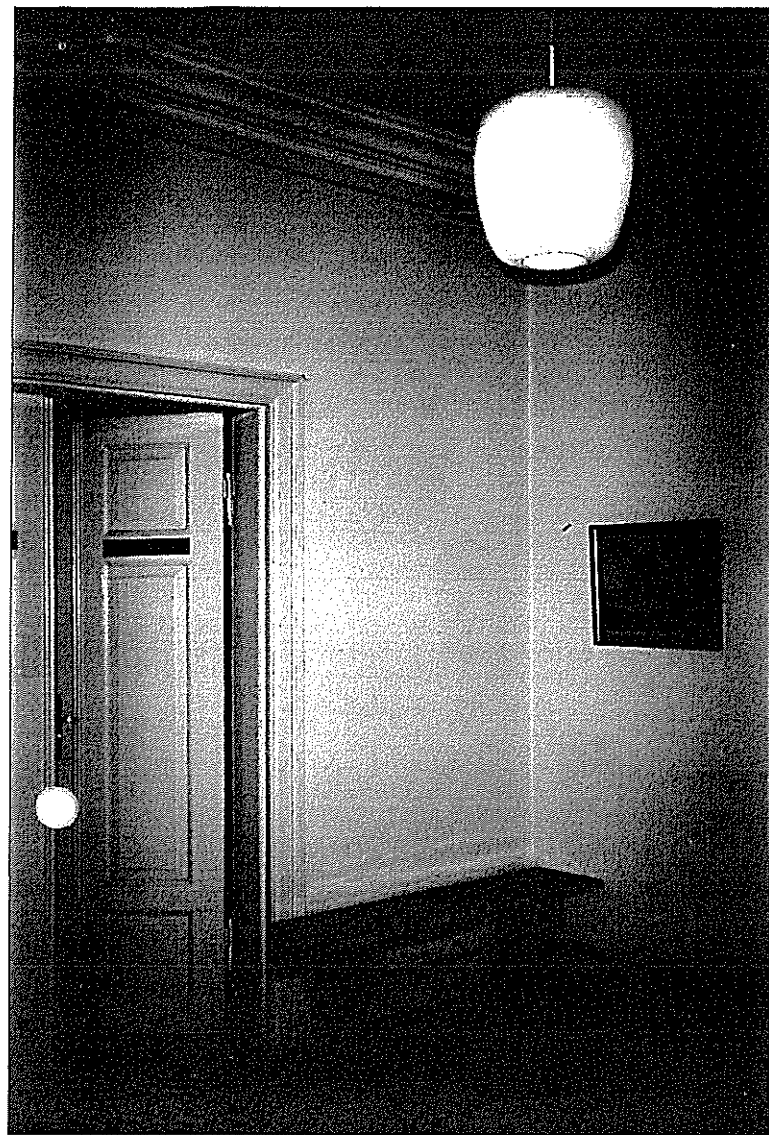

Hovedindgang.

Frontespicen over hovedindgangen.

Vestibule.

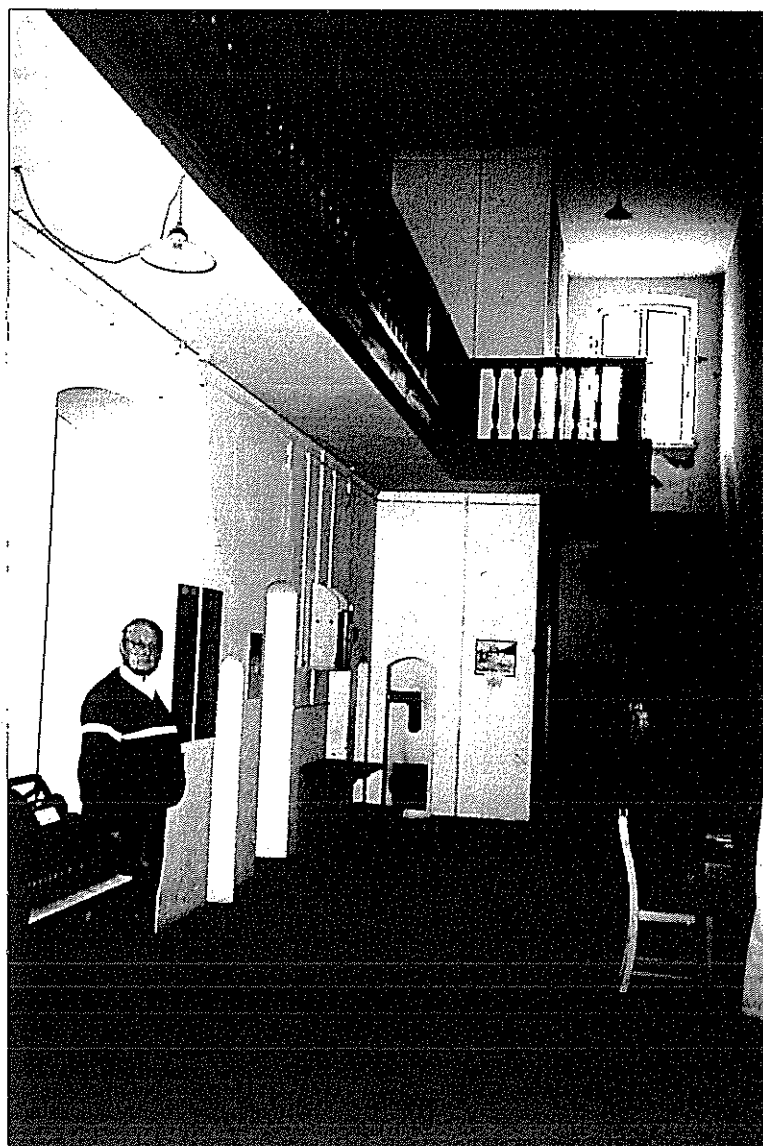
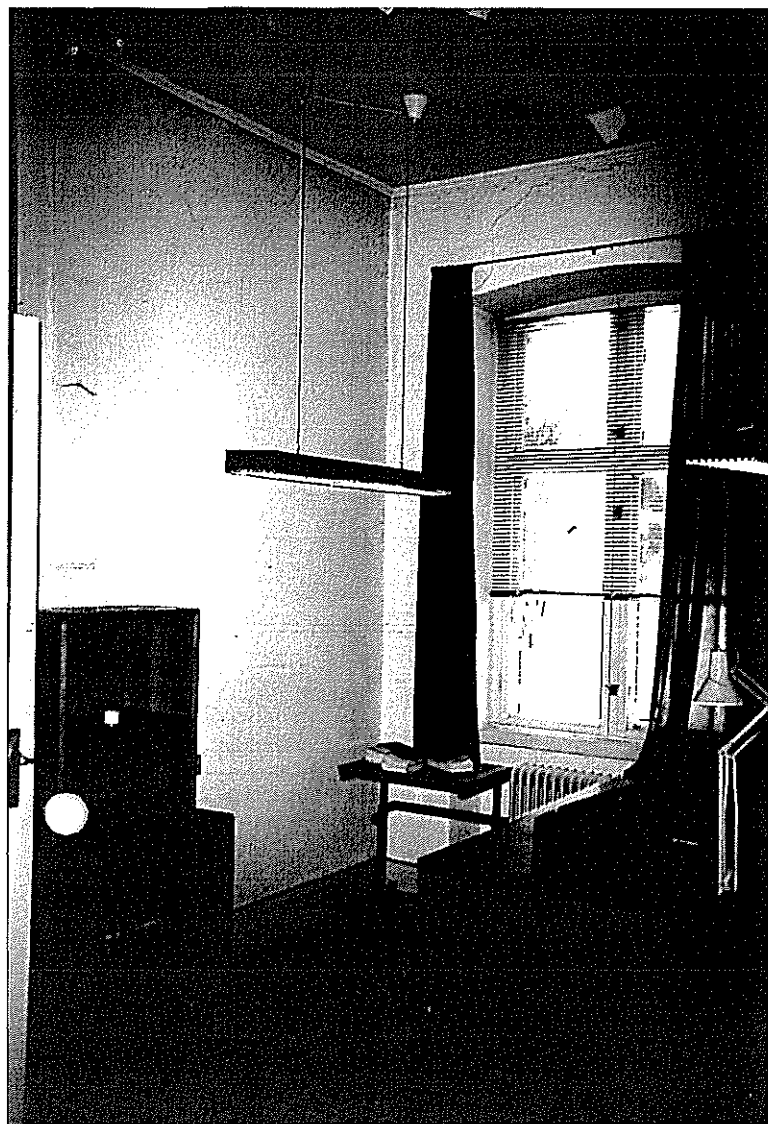

Retslokalet.

Mellemgang.

Lokale i tidligere politistation.

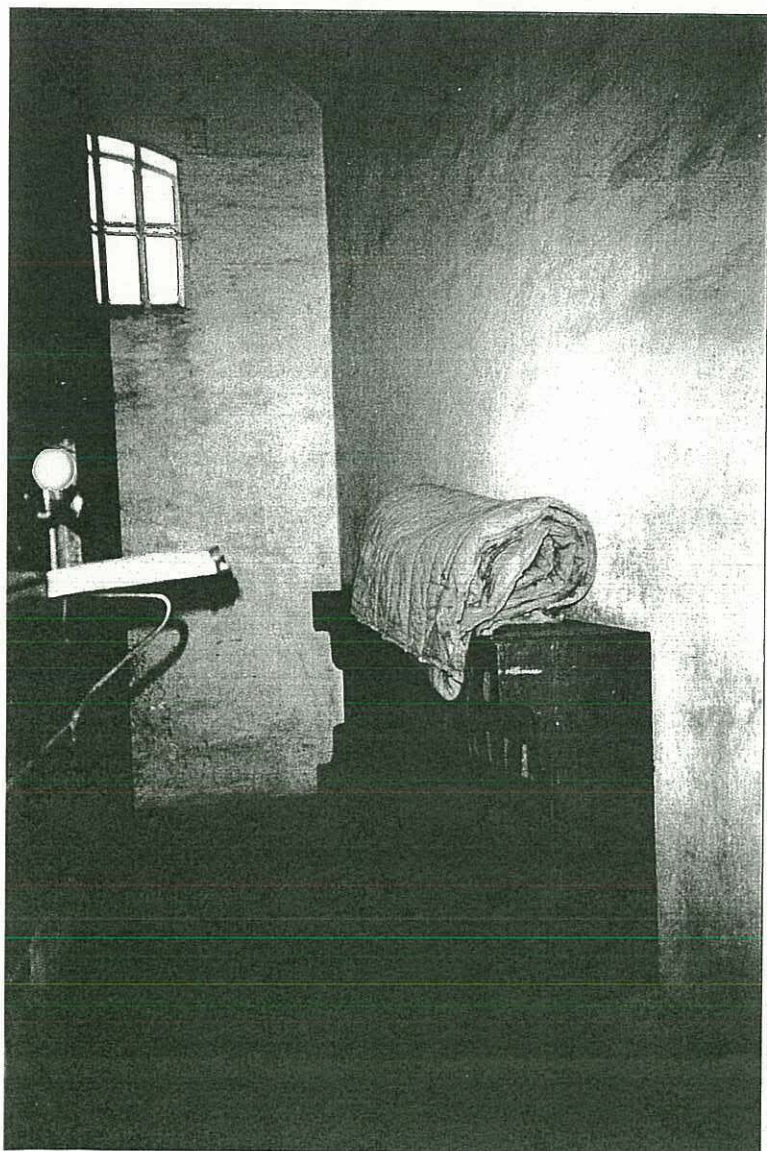
Arrestgangen.

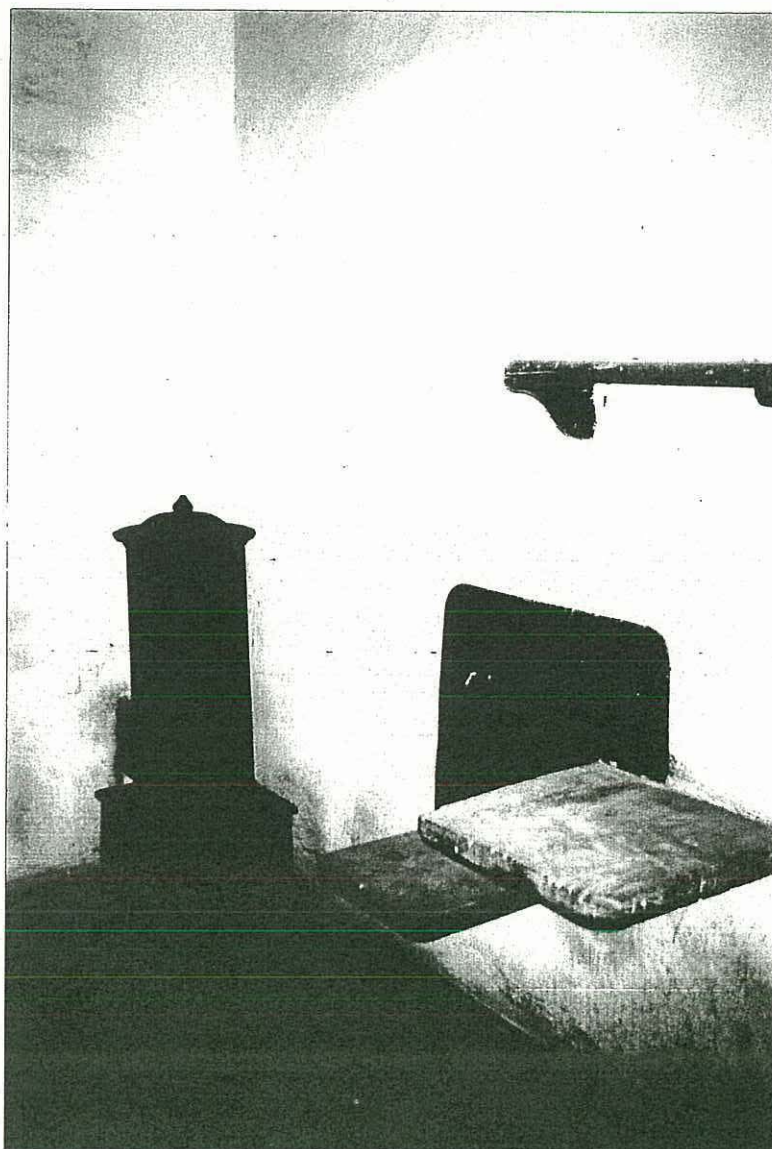
Indgang til arresten.

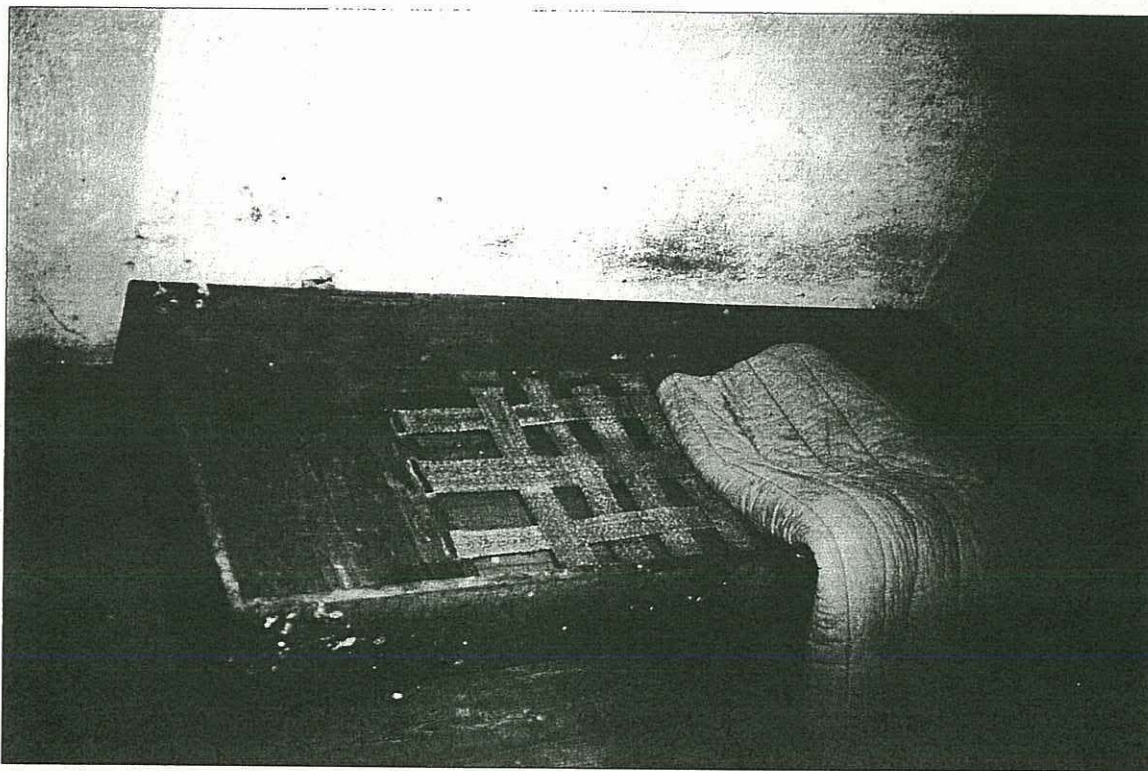
Flermandscelle med opklappede senge.

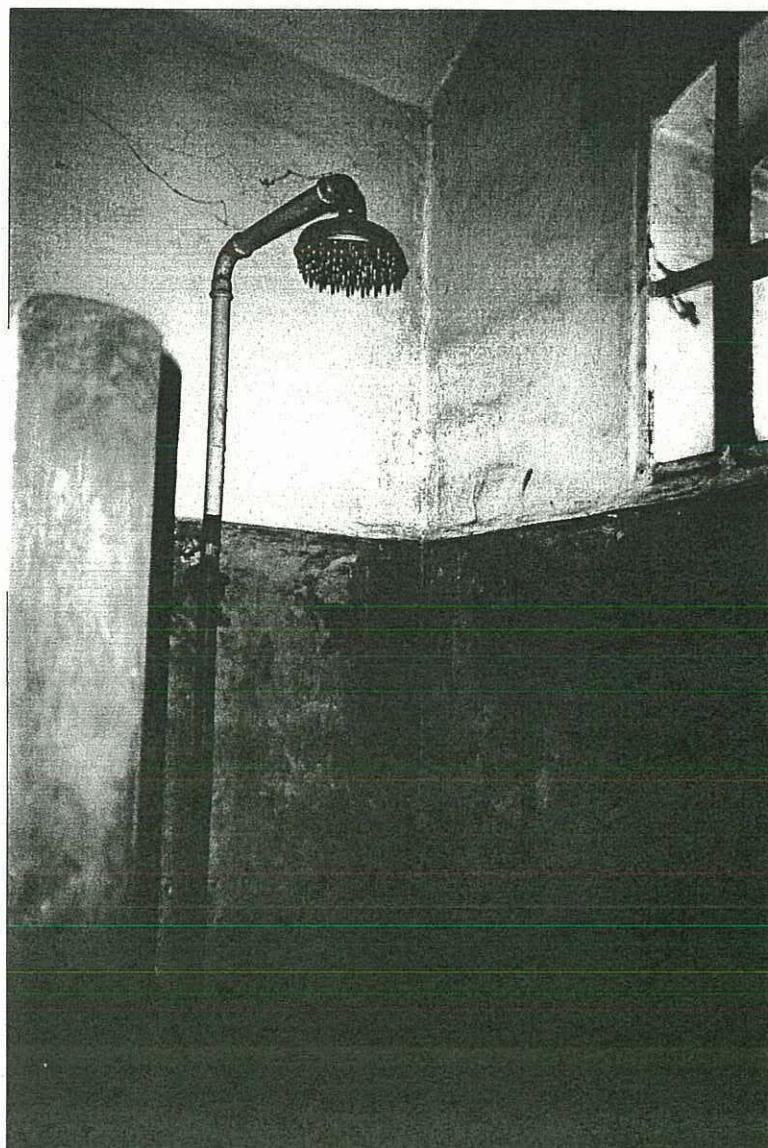
Enmandscelle.

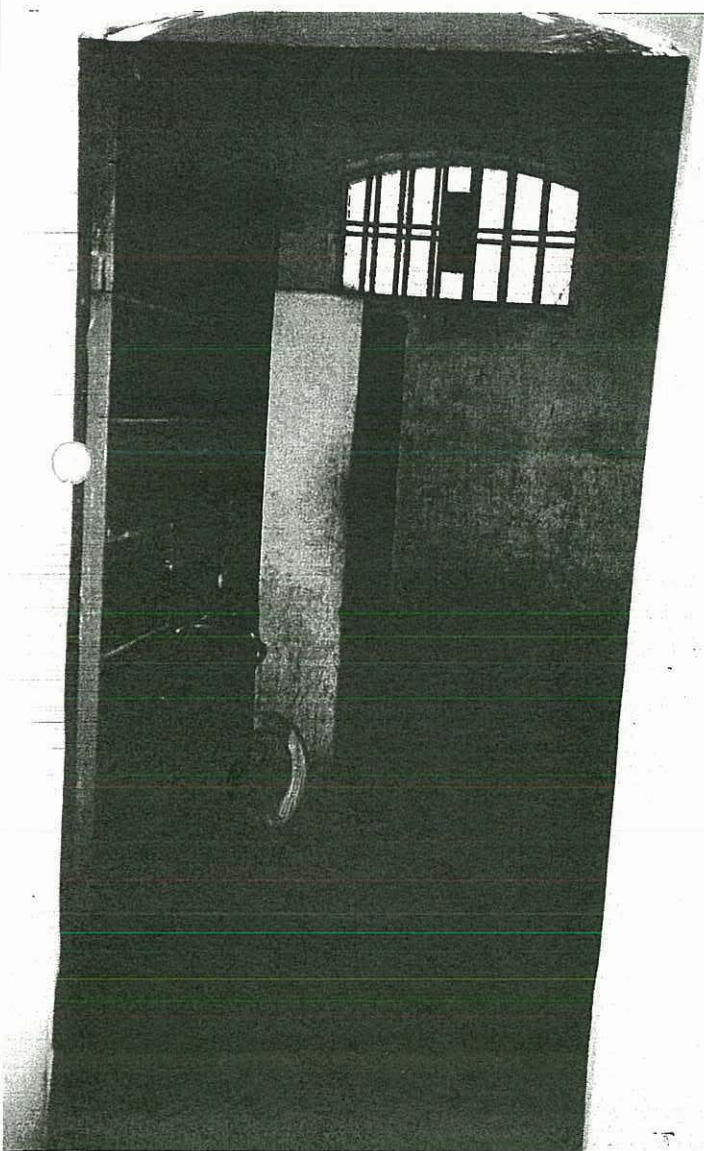
Celle med bilæggerovn, bord og siddeplade.

Seng i celle.

Bruseniche.

Baderum.

Nebelong, Niels Sigfred,
1806-1871, arkitekt.

*14.10.1806 i Kbh., †9.10.1871 smst., begr. smst. (Ass.). Forældre: Skomagerm. Johan Hendrik N. og Anna Christine Scheyber. -1° 9.5.1832 i Kbh. med Anna Marie Kirstine Erichsen, *9.4.1805 smst., †8.9.1832 smst., datter af frimureren Philip E. og Anna Sørensen. -2° 6.10.1843 i Skive med Constance Horn, *18.3.1825 i Kbh., *25.2.1901 smst., datter af ass. hos Kongens Foged, senere byskriver i Svendborg Carl Tobias H. og Sophie Caroline Wilhjelm.

Uddannelse: I murerlære; G.F. Hetsch tegnesk.; Kunstakad. Kbh. 1819, lille sølvmed. 1826, st. sølvmed. 1828, lille guldmed. 1833 (en luthersk hovedk.), st. guldmed. 1837 (en børs); elev hos Henri Labrouste 1839-42.

Rejser og udlandsophold: Paris 1839-42; Norditalien, Rom, Napoli, Sicilien, Grækenland.

Stipendier og udmærkelser: C.F. Hansens Med. 1835 (postgård i en hovedstad); Akad. 1839-40; agreeret ved Akad. 1850, medl. 1855 (medl.stk.: Et teater til 1600 tilskure).

Stillinger og hverv: Ass. ved Kunstakad. Kbh., ark. forb.kl. 1831-36, ved ark.sk. 1837-38, 1842-44, 1847-54, medl. af sk.rådet fra 1865; 1852 medl. af komm. ang. en bygn.lov til Kbh. med forstæder, loven af 1856; af bygn.-komm. 1856-63; konst. stadsbygm. i Kbh.. 1863, fast ansat 1864; i best. for Arb.foren. af 1860; div. hverv i Det kgl. Skydeselsk. **Udstillinger:** Charl. Forår 1827, 1829, 1834-36, 1838, 1855; Teaterudst., Kbh. 1898; Raadhusudst., Kbh. 1901.

Værker: Skive Rådhus (1844); Holsted Tinghus (1845); Kastrup Glasværk (o. 1845); Kolding Gymn., Kirketorvet (1845-46, ombyg.); Bogense Toldkammer (1846); Råd-, Ting- og Arresthuset, Holstebro (1846, sidebygn. tilføjet 1881); Råd-, Ting- og Arresthuset, Nyk. M. (1846-47, fra 1924 kun rådhus); ombyg. og udv. af Odense Toldkammer, Londong. 4 (1847); Kbh. Amts Ting- og Arresthus, Blegdamsv. 6 (1847-48, s.m. M.G. Bindesbøll, ombyg.); Gl. Carlsberg, s.m. J.C. Jacobsen: Nordlige lagerbygn. (1847, udv. og ombyg. ml. 1856 og 1868); hovedbygn. med æresbolig (1852-54); forh. af Bryggerigården med 1 etage (1858); Bryggerigårdens sydfløj (1859); kornmagasinet nord for Bryggerigården (1866, genopf. efter brand 1867); Sølyst ved Enrum, Vedbæk Strandv. 335

(o. 1850); forvalterbolig, mejeri og svinestald, Svanholm Gods (o. 1850); arb.boliger, Overgaden o. Vandet 66-70, 84-88, Chr.havn (1851); Lunde K. ved Svendborg (1852, tårnet restaur. 1886); villa, Ewaldsg. 5, Kbh. (1853); Havslunde, Tårnbæk Strandv. 740 (før 1855); ombyg. af Bredg. 6, Kbh. (1853-54, nedr.); Bredg. 24/Skt. Annæ Plads 2 (1855); ombyg. af Vartov, Farverg. 27, Kbh. (1856-60); ombyg. af Det kgl. Teater (1857); Skagens Fyr på Grenen (1858); Slagelse nye Kloster (1857-59); fuldf. af Vridsløselille Straffeanst. (1859, senere udv., kirkesalen forandret); Univ. kemiske Lab., Ny Vesterg. 11, Kbh., baghuset (1859); Kbh. gl. vandværk, Studiestr. (1859); Domhuset, Albanig. 28, Odense (1861, udv.); Kvindefængslet, Chr.havn (1861-64, nedr.); udv. af Viborg Straffeanst. (1863-64); indvendige dek. i den gl. Frimurerloge, Klerkeg., Kbh. (1868); Råd-, Ting- og Arresthuset, Nyk. S. (1868-69); komm.sk., Nansensg. 44-46, Kbh. (1870); fuldf. af broderen J.H. N.s tilbyg. til Oringe Statshosp. (1871); Mellembryggeriet, Ny Carlsberg (1871-76, s.m. C.F. Thomsen). **Tilskrivninger:** Aldershvile, Skibbroen 29, Ribe (1852). **Restaureringer:** Ribe Domk. (1843-45, s.m. E.R. Friis); Store Heddinge K. (1853-54); Garnisons K., Kbh. (1860); Tranekær Slot (1862-63); Hårby K. på Fyn (1856); Viborg Domk. (undersøgelse 1859, restaur. påbeg. s.m. J. Tholle 1863, færdig 1876, det indre fuldf. af H.B. Storck); Trinitatis K. og Rundetårn (1870-71, i det væsentlige efter Chr. Hansens tegn.).

N.S. Nebelong havde sin styrke i den jævne, borgerlige bygningskunst og må trods en grundlæggende historicistisk holdning, sammen med G. F. Hetsch og Jørgen Hansen Koch, siges at være eksponent for senklassicismen i Danmark. Dette kommer særligt til udtryk i de tidlige villaer, en række af de hel- og halvoftentlige bygninger samt fabriksbygningerne på Carlsberg, hvor brugen af lisener, indrammede felter og flad- og rundbuede vinduer ofte forekommer. Rent gotisk er *Slagelse Kloster*, mens *Nansensgades Skole* er i italiensk rundbuestil. En begyndende interesse for det stofflige mærkes i *Holstebro Rådhus* og kornmagasinet på Carlsberg, hvor en forfinet anvendelse af blændinger og blankmur i forskellige sorteringer af gule og røde mursten giver facaden liv. En sagligt-konstruktiv tendens, muligvis påvir-

ket af rationalisten Labrouste og dennes tegneskole i Paris, gør sig gældende i *Skagen Fyr*, fængslerne, flere bygninger på Carlsberg og *Bogense Toldkammer*. N.s sociale engagement gav sig bl.a. udslag i *arbejderboligerne på Christianshavn*, der var et af de tidligste vellykkede eksempler på filantropisk byggeri for mindrebemidlede. N.s kirkerestaureringer har været stærkt kritiseret af eftertiden for deres skematiske og hårdhændede karakter, navnlig var nedrivningen af *Viborg Domkirke* og opførelsen af en gendigtet middelalderbygning, stærkt inspireret af kunsthistorikeren N. L. Høyen, med til at sætte en stopper for de såkaldte stilrestaureringer, hvor der kun fokuseres på en enkelt periode i bygningens liv.

Litteratur: Chr. M. Tegner: Arch. Album. I, 1853, nr. 6 (Holsted Tinghus), nr. 8 (Sølyst), nr. 10 (landsted for kammeråd Friis i Fr.berg Allé, 1852); II, 1854, nr. 6 (Odense Toldkammer), nr. 7 (Kolding Gymn.); III, nr. 3 (drivhus); IV, nr. 1-4 (Vridsløselille), nr. 17-18 (Ewaldsg. 5), nr. 20-23 (div. bygn. til Svanholm); Folkekalender for Danm., 1858, 119-23 (Det kgl. Teater); Nord og Syd, III, 1858, 36-42, 87f (Vridsløselille); Ill. Tid. 1859-60, 33f (Slagelse Kloster); Fængsel for Quindfanger paa Chr.havn, Atlas u.å.; Berl.Tid. 10.10.1871; Nyt ill. Ugeblad, 1871, 89; Chr. Hetsch: Industrielle Tegn., 1873-80; E. Hornemann: Da. Arb.boliger, 1876, 3, 10-12; Da. Mindesmærker, I, 1877, 38f, 55-57, tvi. XVII-XXVIII; Kirkehist. Saml., IV, 4, 1895-97, 599-601 (Viborg Domk.); Arch. 1903-04, 445 (Ribe Domk.); 1905-06, 246-48 (Bygn.komm. og Bygn.loven); 1906-07, 303 (Ribe Domk.); Arch. M. 1929, 139-56 (Carlsberg); F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. Akad. for de skønne Kunster, 1904, 281, 297f, 301, 337f, 377f, 540; Viborg Domk., udg. af Kunstforen., 1909, 95-109; C. Kühl: Beretn. om Slagelse Hosp., 1885, 11-15; Georg Brøchner: Skønhed i Hjemmet, 1914, 90f (Gl. Carlsberg hovedbygn.); H.St. Holbeck: Odense Bys Hist., 1926, 379, 600, 614; V. From: Chr.havns Straffeanst., 1928, 14f; Ark. M. 1929, 139, 141-43, 148, 151-53 (Carlsberg); Ark. 1977, 81-83 (vandværk); Heinr. Hansen: Hist. Medd. om Kbh. Bygn.væsen, 1931, 62-64; P. Severinsen: Viborg Domk., 1932, 502-09, 512f; Even Marstrand: Arb.-organisation og Arb.kaar i Danm., 1934, 39; E. Nystrom: Fra Nordsjæll. Øresundskyst, 1938, 378, 380-83, 387, 410; Sig. Schultz i: Da. i Paris, II, 1938, 226f; M. Ottosen: Da. bygn.restaur. hist., 1984, 10-12 (Viborg); H.E. Langkilde i: Architectura 10, 1988, 65; I. Haugsted i: Samme 12, 1990, 72f (Aldershvile, Ribe). J.H.C.